

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ รายละเอียดเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่จะกล่าวถึง ประกอบด้วย สาระอิสลามศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร ความหมายของหลักสูตร ความสำคัญของหลักสูตร องค์ประกอบของหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ กรอบแนวคิดในการใช้หลักสูตร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 สาระอิสลามศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

สาระการเรียนรู้อิสลามอิสลามศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ต้องตอบสนองต่อความจำเป็นของผู้เรียนที่เหมาะสมซึ่งต้องประกอบไปด้วย

2.1.1 หลักการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 กำหนดว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถ เรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษา ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนา ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” ฉะนั้นครูผู้สอนและผู้จัดการศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้นำและผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ในการสร้างสรรค์ความรู้ของตน

การจัดเรียนรู้ตามสาระอิสลามศึกษา เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อนำไปดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข

การเรียนรู้สาระการเรียนรู้อิสลามศึกษามีกระบวนการและวิธีที่หลากหลาย ผู้สอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียนซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเจริญเติบโตเป็นระยะๆ และต่อเนื่อง

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้นควรใช้รูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย และเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสนใจ จนเกิดความตระหนัก ความศรัทธายึดมั่น และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามหลักการอิสลาม กระบวนการเรียนรู้ เช่นนี้ ได้แก่ การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการสอดคล้องกับกระบวนการ ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม โดยการนำกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระอิสลามศึกษา หรือต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้มาบูรณาการในการจัดการเรียนรู้กับผู้เรียน

การจัดกระบวนการเรียนรู้มีหลายรูปแบบ ผู้สอนสามารถเลือกนำมาใช้โดยคำนึงถึงสภาพและลักษณะของผู้เรียนเรียนรู้ดังนี้ การจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน เป็นการจัดการประสบการณ์ตรง ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ รู้วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างเป็นระบบรู้จักวิธีการวางแผน คิดวิเคราะห์ ประเมินผลปฏิบัติงานด้วยตนเอง และฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตาม นอกจากนี้การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์เป็นวิธีการหรือพฤติกรรมที่จะช่วยให้ดำเนินงานเป็นกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ได้ผลงาน ความรู้และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ร่วมงาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546ก : 16; กรมวิชาการ, 2544 :144;)

2.1.2 จุดหมายหลักสูตรอิสลามศึกษา

สาระการเรียนรู้อิสลามศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความศรัทธาในศาสนาอิสลาม โดยการพัฒนาวิถีชีวิตของตนเอง ครอบครัว ภาวะผู้นำ และการเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม ทั้งนี้ให้เกิดสันติสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

เมื่อผู้เรียนเรียนจบหลักสูตรอิสลามศึกษา ผู้เรียนต้องมีลักษณะ ดังนี้

2.1.2.1 มีความรู้ความเข้าใจหลักการอิสลามและตระหนักถึงความจำเป็นในการเรียนรู้สาระอิสลามศึกษา

2.1.2.2 ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนของอิสลาม

2.1.2.3 เห็นคุณค่าของตนเองและมีความภาคภูมิใจในความเป็นมุสลิม

2.1.2.4 มีทักษะและปฏิบัติตามหลักการอิสลามในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ

2.1.2.5 เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเองและผู้อื่น

2.1.2.6 เชิญชวนผู้อื่นให้ทำความดี

2.1.2.7 รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น

2.1.2.8 เป็นแบบอย่างที่ดีตามแนวทางอิสลาม

2.1.2.9 เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักการอิสลาม

2.1.2.10 รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพ และบุคลิกภาพ (Jam'iyah al-Da'wah al-Islamiyah al-A'lamiyah, 1997 : 13-14; กรมวิชาการ, 2544 : 48-48; หลักสูตรอิสลามศึกษาฟิรฎูฮีน, 2547 : 21-22)

2.1.3 โครงสร้างหลักสูตรอิสลามศึกษา

โครงสร้างของหลักสูตรอิสลามศึกษา แบ่งออกเป็น 4 ช่วงชั้น

ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6

สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน ประกอบด้วย 6 รายวิชา ดังนี้

2.1.3.1 วิชาอัลกุรอาน เป็นวิชาที่ว่าด้วยหลักการอ่าน เขียน ท่องจำ การ

อรรถาธิบายอัลกุรอาน และนำหลักคำสอนอัลกุรอานมาปฏิบัติและพัฒนาตน กลุ่มเพื่อนและครอบครัว

2.1.3.2 วิชาหลักศรัทธา เป็นวิชาที่ว่าด้วยการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ (สุบฮานะฮฺวาตะอาลา) และเราะซูล (ขอความสันติสุขจงมีแด่ท่าน) รุกันอีมาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความเป็นพระเจ้า และหน้าที่ของเราะซูล ตลอดจนศรัทธาในรุกันอีมานประการ

2.1.3.3 วิชาศาสนบัญญัติ เป็นวิชาที่ว่าด้วยกฎ หลักการ ข้อห้าม และบทบัญญัติอิสลามเกี่ยวกับอิบาอะฮฺ มุอามาလာต และอื่น ๆ ที่กำหนดเป็นบทบัญญัติและหลักการอิสลาม 5 ประการ (รุกันอิสลาม) เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจ และดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

2.1.3.4 วิชาศาสนประวัติ เป็นวิชาที่ว่าด้วยประวัติท่านศาสดามุฮัมมัด (ขอความสันติสุขจงมีแด่ท่าน) ชาดีกานะฮฺ การสมรส การตัดสินกรณีพิพาท การรับโองการประกาศศาสนา มาตุภูมิ ชาดีกานะฮฺ ตลอดจนผลงานของท่านศาสดา 24 ท่าน และเคาะลีฟะฮฺทั้งสี่ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจใน

ประวัติ ศาสนทูต และบรรดาเคาะลีฟะฮ์ ตระหนักในความสำคัญใน
ฐานะประกาศจักรวรรดิและสืบทอดอุดมการณ์ของอิสลามสู่มวล
มนุษยชาติ

2.1.3.5 วิชาจริยธรรม เป็นวิชาที่ว่าด้วยความดีตามจริยธรรมอิสลาม เพื่อให้
ตระหนักถึงเหตุผลการทำความดี และละเว้นความชั่ว สามารถ
นำไปใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ ต่อครอบครัว สังคม และ
สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

3.1.3.6 วิชาภาษาอาหรับหรือมลายู เป็นวิชาที่ว่าด้วยกระบวนการฟัง พูด และ
เขียน เห็นคุณค่า และทักษะในการใช้ภาษาอาหรับ และมลายู เพื่อ
การเรียนรู้ ค้นคว้า สื่อความหมาย ตีความบทบัญญัติอิสลามอย่าง
สร้างสรรค์ และมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546ค : 14-15;
Ahmad Eisa, n.d : 101; ฮัมกา, 2543 : 10; Abd al-Rahman
Hasan (a), 1999 : 31; Muhammad Abu Zahrah, 1987 : 31-32;
Abd al-Rahman Hasan (b), 1999 : 10-11)

2.1.4 แหล่งเรียนรู้อิสลามศึกษา

การเรียนรู้กลุ่มสาระศาสนา สังคม และวัฒนธรรม ที่เกี่ยวกับอิสลามศึกษา ผู้เรียน
สามารถเรียนรู้กลุ่มสาระนี้ได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ ทั้งนี้เพราะสังคมแห่งการเรียนรู้ได้เปิดกว้าง
ผู้เรียนสามารถเรียนรู้กลุ่มสาระนี้ได้ตลอดเวลา และตลอดชีวิต จากการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้ง
การศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัชญาศัยแห่งการเรียนรู้ สำหรับกลุ่มสาระสังคมศึกษา
ศาสนา และวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับอิสลามศึกษานั้นไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียนหรือจากหนังสือ
เท่านั้น แต่ยังรวมถึงแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ห้องเรียนควร
ประกอบด้วย สื่อ อุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ มีผนังห้องที่มีสีสันไว้จัดแสดงผลงานต่าง ๆ มีลูกโลก
และแผนที่เกี่ยวกับเนื้อหากลุ่มสาระศาสนา สังคม และวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับอิสลามศึกษา ที่ผู้เรียน
ต้องเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถจับต้องได้ เอกสาร หลักฐานทั้งที่เป็นปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ของจำลอง
ของจริง ที่เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา มีสื่อประกอบ สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ซอฟต์แวร์ เพื่อการ
สืบค้นข้อมูล และสื่อต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อเรียนรู้สิ่งที่เป็นไปตามสภาพที่เป็นจริง สื่อการเรียนการสอน

นับได้ว่าเป็นปัจจัยหลักและส่วนประกอบที่สำคัญของหลักสูตร เพราะหลักสูตรการเรียนนั้นจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลายประการ เช่น วัตถุประสงค์ เนื้อหา วิธีสอน และกิจกรรม สื่อและการวัดประเมินผลเพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้จำเป็นต้องนำองค์ประกอบของหลักสูตรทั้งหมดมาสู่กระบวนการปฏิบัติที่ถูกต้องและเป็นระบบ ผู้จัดการเรียนการสอนจะต้องเข้าใจด้วยว่า สื่อการสอนไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องมือที่จะช่วยเหลือเพื่อนำไปสู่จุดประสงค์ที่วางไว้เท่านั้น แต่สื่อเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักสูตร และหลักสูตรไม่สมบูรณ์ถ้าขาดสื่อประกอบ(กรมวิชาการ, 2544 : 274-275; กระทรวงศึกษาธิการ, 2546ก : 20-21; กระทรวงศึกษาธิการ, 2546ข : 24-25; ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาตะฮ์, ม.ป.ป. : 177)

2.1.5 การวัดและประเมินผลอิสลามศึกษา

การวัดและประเมินผลการจัดเรียนรู้อิสลามศึกษา คือ กระบวนการตรวจสอบผลการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของศาสนาอิสลาม และนำมาปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ด้านเจตคติที่เกี่ยวกับความยึดมั่นในศรัทธา การทำความดีตามบทบัญญัติอิสลาม และด้านทักษะซึ่งเกี่ยวข้องกับการประพฤติปฏิบัติตนตามบทบัญญัติอิสลาม และการนำไปใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม หลักการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับผลการเรียนรู้มีดังนี้

2.1.5.1 การวัดและประเมินผลตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 26 วรรคแรกกำหนดไว้ว่า “ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากการพัฒนาผู้เรียน ความประพฤติจากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรม และการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา” นั่นคือ สถานศึกษาต้องเป็นผู้จัดประเมินผู้เรียนตามองค์ประกอบดังกล่าว (กรมวิชาการ, 2544 : 285)

2.1.5.2 การวัดและประเมินผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีวิธีการวัดและประเมินผล ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546ค : 14-15)

1) การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาคำตอบว่า ผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์

2) การวัดและประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินผลเพื่อตรวจสอบด้านความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทาง

ในการปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียน ให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ และนำผลการประเมินรายช่วงชั้นไปพิจารณาตัดสินการเลื่อนช่วงชั้น

3) การประเมินระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น เข้ารับการประเมินระดับชาติในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญตามที่กระทรวงศึกษากำหนด

2.1.5.3 การวัดและประเมินผลตามมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา

วัฒนธรรม

การวัดและประเมินผลตามมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาวัฒนธรรม มีจุดหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม มุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ แสวงหาความรู้ มีการทำโครงการ โครงการงาน เป็นผู้ผลิตผลงาน รวมทั้งมีการทำงานกลุ่ม และการจัดทำแฟ้มสะสมงาน ชัยน์ มูฮำมัด ซาฮาดะฮ์ (ม.ป.ป.: 192-193) กล่าวในหนังสือศึกษาศาสตร์และกระบวนการเรียนการอิสลามศึกษาว่า วัดอุปประสงค์ของการวัดและประเมินผล มี 8 ประการ ได้แก่

1. พิจารณาจุดเด่นจุดด้อยของผู้เรียน องค์กรประกอบ เนื้อหา จุดประสงค์ กิจกรรม วิธีสอนและประเมินหลักสูตร เพื่อไปเป็นข้อมูลประกอบการพัฒนาต่อไป
2. ศึกษาพัฒนาการของผู้เรียนในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจำ หรือทักษะ จัดตำแหน่งของผู้เรียนให้เหมาะสม
3. เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของผู้เรียนด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษะพิสัย เพื่อหาข้อบกพร่อง จุดเด่นจุดด้อยของการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สอนสามารถหาแนวทางป้องกันแก้ไขและปรับปรุงต่อไป
4. เพื่อให้โรงเรียนได้รู้ถึงอุปสรรคและปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นอย่างแท้จริง และทางแก้ไขปรับปรุง
5. การวัดและประเมินผลจะช่วยให้สามารถรับรู้ถึงปัญหาทางสังคม และจิตใจของผู้เรียน เพื่อที่ครูและทางโรงเรียนจะได้หาทางช่วยเหลือต่อไป
6. การประเมินผลจะเป็นตัวช่วยในการกำจัดอุปสรรคและปัญหาที่คอยขัดขวางความสำเร็จ
7. การวัดและประเมินผลจะช่วยให้สามารถรับทราบถึงความต้องการ ความถนัด ความสามารถ และความพร้อมของผู้เรียน ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้การจัดการเรียนการสอนประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น
8. การวัดและประเมินผลจะช่วยให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องซึ่งจะนำไปสู่การจัดทำ

และพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

เมื่อพิจารณาจากหลักการพื้นฐานการวัดและประเมินผลดังกล่าวแล้ว จึงถือเป็นภารกิจและหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา พึงระดมความคิดของครูผู้สอนของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของสถานศึกษา ทั้งนี้ เพื่อให้ ผู้สอนและผู้เรียนถือปฏิบัติร่วมกันภายใต้มาตรฐานเดียวกัน (อามีเนาะ มามู , 2544 : 75)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร

2.2.1 ความหมายของ “หลักสูตร”

คำว่า“หลักสูตร” เป็นคำที่มีความหมายหลากหลาย และมีความเข้าใจแตกต่างกัน อยู่เสมอระหว่างนักการศึกษา หรือนักพัฒนาหลักสูตรด้วยตัวเอง เป็นคำที่อาจจะตีความให้แคบ หรือกว้างหรือให้กว้างก็ได้ เมื่อคำว่า “หลักสูตร”มีความหมายที่หลากหลายและยืดหยุ่นมากเช่นนี้ ก็ทำให้เกิดความยากลำบากในการจัดการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร เพราะความหมายของหลักสูตร จะเป็นตัวกำหนดเป้าหมาย แนวคิด และแนวปฏิบัติ ดังนั้นถึงแม้ว่าเราไม่สามารถทำให้ทุกคนมีความเข้าใจความหมายของหลักสูตรไปในทิศทางเดียวกันได้ ก็ควรเปิดโอกาสให้นักพัฒนาหลักสูตร หรือผู้ปฏิบัติงานด้านหลักสูตร ได้ทำความเข้าใจและพิจารณาหลักสูตรในหลายแง่มุม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจหลักสูตรได้อย่างสมบูรณ์ และปฏิบัติการเกี่ยวกับหลักสูตร ได้อย่างเหมาะสม (ธวัชชัย ชัยจิราญากุล, 2536 : 5)

คำว่า “หลักสูตร” ตรงกับคำว่า “Curriculum” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นคำที่มีรากศัพท์จากภาษาละตินว่า “Currere” ตามความหมายเดิม หมายถึง เส้นทางสำหรับรถแข่งของชาวโรมัน ซึ่งนักขับรถแต่ละคนต้องฟันฝ่าอุปสรรคเพื่อ ไปให้ถึงจุดหมายปลายทางได้ (Ibrahim Mustafa, et al., 1972 : 957; ھررھا نلءلءلءر, م.پ.پ. : 4) อย่างไรก็ตามในปัจจุบันความหมายของ “Curriculum” หรือ “หลักสูตร” มีความแตกต่างกันไปแต่มีสาระสำคัญคล้ายกัน ดังปรากฏในนิยามอาหรับจากนักวิชาการต่อไปนี้

เกาะฮ์ร हुسين (Kauthar Hussien, 2004 :3) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตร ในหนังสืออิตติญาฮัต ھะดีษะ ฟี อัลมานาฮิจญ์ วา อัล-ฏูรูก อัล- ๓๓- ๓๓ (Ittijahat hadithah fi al-Manahij wa al-turuq al-Tadris) ไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง กิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่ง

ผู้เรียนสามารถนำไปปฏิบัติ ตรงกับจุดหมายที่กำหนด

บรรพต สุวรรณประเสริฐ (2534 : 14) กล่าวไว้ในหนังสือการพัฒนาหลักสูตรโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า หลักสูตร หมายถึง ลักษณะเน้นของรายวิชา หรือเนื้อหาสาระ หรือประสบการณ์ของผู้เรียน โดยจะเป็นประสบการณ์ใดก็ได้ เมื่อผ่านเข้าไปในการรับรู้ของผู้เรียน

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545 : 2) ได้ให้ความหมายในหนังสือการจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง แผนหรือแนวทางหรือข้อกำหนดของการจัดการศึกษาที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถโดยส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตน รวมถึงลำดับขั้นของมวลประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้สะสม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปปฏิบัติได้

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546 : 7) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับหลักสูตรในหนังสือแนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ ประมวลการสอนในแต่ละรายวิชา ซึ่งประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรม การเรียนการสอน การวัด และประเมินผล

เรแกน และ เชปเปอร์ด (Ragan and Shepherd, 1977 : 3 อ้างถึงใน ชุศรี สุวรรณโชติ, 2537 : 40) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทั้งปวงของนักเรียนที่โรงเรียนรับผิดชอบ

โอลิวา (Oliva, 1986 อ้างถึงใน สุนีย์ ภูพันธ์, 2546 : 7) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร คือ แผน หรือโปรแกรมสำหรับประสบการณ์ทั้งหลายที่ผู้เรียนจะต้องประสบภายใต้การอำนวยความสะดวกของโรงเรียน

บีน ทอปเฟอร์ และ อเลสซี (Beane Toepfer and Alessi, 1986 : 28 อ้างถึงใน ھرรษา นิลวิเชียร, ม.ป.ป. : 4) ได้แบ่งความหมายของหลักสูตรเป็น 3 ประการ คือ

1. หลักสูตร คือ เอกสารต่างๆประกอบไปด้วย คำอธิบายเนื้อหา วัตถุประสงค์ ทักษะ รายชื่อหนังสือแบบเรียน เป็นต้น
2. หลักสูตร คือ วิชาต่างๆที่โรงเรียนกำหนดให้เรียน ทั้งวิชาบังคับ และวิชาเลือก และยังรวมถึงสิ่งต่างๆที่โรงเรียนกำหนดให้นักเรียนได้เรียน หลักสูตร คือ สิ่งที่นักเรียนจะต้องเรียน ประกอบด้วยสาระสำคัญต่างๆ เช่น จุดประสงค์การเรียนรู้ ข้อเท็จจริง หลักการ มโนทัศน์ ฯลฯ
3. หลักสูตร คือ ประสบการณ์ของผู้เรียนอันเกิดจากการวางแผน สิ่งที่วางแผนไว้ ไม่ใช่ สิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆเสมอไป อาจจะเกิดก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นเท่านั้น

บุญชม ศรีสะอาด (ม.ป.ป.: 10) ได้สรุปเกี่ยวกับหลักสูตรในหนังสือการพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรว่า ประสบการณ์ทั้งปวงที่นักเรียนได้รับภายใต้การแนะแนว

ของครู หรือที่เป็นความรับผิดชอบของโรงเรียน การจัดประสบการณ์ต่างๆย่อมจะต้องผ่านการวางแผน และยึดหลักสูตรแม่บทเป็นหลัก

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการได้แบ่งหลักสูตร ออกเป็น 3 ส่วน (กรมวิชาการ, 2523 : 1)

1. หลักสูตรแม่บท คือ ข้อกำหนด แนวทาง จุดหมายและโครงสร้างเนื้อหาสาระ และกิจกรรมที่กำหนดให้โรงเรียนต่างๆปฏิบัติตาม ผู้ที่กำหนดหลักสูตรส่วนนี้ คือ กระทรวงศึกษาธิการ

2. เอกสารประกอบหลักสูตร วัสดุการสอน สื่อการสอนต่างๆ เช่น คู่มือครู แผนการสอน หนังสือเรียน ตำรา อุปกรณ์การสอน แบบสอนต่างๆ

3. กิจกรรม ได้แก่ การปฏิบัติ เช่น การบริหารหลักสูตร การบริหารทางวิชาการ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการสอบ การวัดผล เป็นต้น

จากความหมายของหลักสูตรที่ได้กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง ข้อกำหนด แนวทางในการจัดการศึกษาของผู้เรียน ประกอบด้วยความมุ่งหมายของการให้การศึกษา กิจกรรม ประมวลประสบการณ์ เนื้อหาวิชา การวัดผล และประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นที่ไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้

2.2.2 ความสำคัญของหลักสูตร

นักวิชาการหลายๆท่าน ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับความสำคัญของหลักสูตร ดังนี้
กนกพร จิตอักษร (2545 : 10) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้บรรลุตามจุดหมายของการศึกษา และพัฒนาบุคลากรให้มีคุณลักษณะตามที่ประเทศต้องการ

มะลิ ศรีชู และธีรยุทธ รัชชะ (2549 : 8) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการศึกษา เพราะหลักสูตรเปรียบเสมือนเข็มทิศที่กำหนดทิศทางในการเดินทางได้อย่างถูกต้อง และแม่นยำตรงตามเป้าหมายที่เราต้องการ

สมนึก ชาติทอง (2548 : 5) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนในสังคมให้มีคุณลักษณะที่คาดหวัง หลักสูตรเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุตามจุดหมายที่กำหนดไว้ โดยหลักสูตรมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเจริญงอกงามของบุคคลสามารถปลูกฝังพฤติกรรม คุณธรรม จริยธรรม วางรากฐานความคิดที่เป็น การสนับสนุนและสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง เพื่อให้ผู้เรียนเป็น

สมาชิกที่ดีในสังคม สามารถให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถ ความสนใจ ความถนัด ที่แท้จริงของตนเอง และพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ นอกจากนี้ยังเป็น โครงการ แผนงาน ข้อกำหนด ที่ชี้แนะให้ผู้บริหารการศึกษา ครู อาจารย์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นำไปดำเนินงานสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ สุณีย์ ภูพันธ์ (2546 : 17) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า

1. หลักสูตรเป็นเสมือนเป้าหมายลอมพลเมืองให้มีคุณภาพ
2. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
3. หลักสูตรเป็นโครงการและแนะแนวทางในการให้การศึกษา
4. ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู
5. หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญของสังคมและพัฒนาการของเด็กตามความมุ่งหมายของการศึกษา
6. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่า ผู้เรียนและสังคมควรจะได้รับสิ่งใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์แก่เด็กโดยตรง
7. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า เนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างราบรื่น เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม
8. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า วิธีการดำเนินชีวิตของเด็กให้เป็นไปได้ด้วยความราบรื่นและผาสุกเป็นอย่างไร
9. หลักสูตรย่อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตว่าเป็นอย่างไร
10. หลักสูตรย่อมกำหนดแนวทางความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียนในอันที่จะร่วมในสังคม และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและชาติบ้านเมือง

โดยสรุปหลักสูตรเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษา การจัดการศึกษาระดับใดก็ตาม จะขาดหลักสูตรไม่ได้ เพราะหลักสูตรเป็นตัวกำหนดหรือชี้แนะให้ผู้บริหาร ครู หรือผู้ร่วมใช้หลักสูตร สามารถจัดมวลประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองในด้านต่างๆ

2.2.3 องค์ประกอบของหลักสูตร

จากนิยามหรือคำจำกัดความของหลักสูตร ชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรนอกจากจะมีสาระสำคัญและมีความหมายที่แตกต่างแล้ว ยังมีองค์ประกอบสำคัญที่มีอยู่ในตัวหลักสูตรด้วย นักการศึกษาหลายท่าน (บุญชม ศรีสะอาด ม.ป.ป.: 11; เอกรินทร์ สีมหาศาล 2546 : 234; ชำรง บัวศรี

2542 : 8-9) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร ไว้ดังนี้

บุญชม ศรีสะอาด (ม.ป.ป.: 11) ได้กล่าวในหนังสือการพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบพื้นฐาน 4 องค์ประกอบ คือ

1. จุดประสงค์
2. สาระความรู้ประสบการณ์
3. กระบวนการเรียนการสอน
4. การประเมินผล

ในการพัฒนาหลักสูตรและการสอน จะต้องดำเนินการพัฒนาองค์ประกอบพื้นฐานทั้ง 4 ตามลำดับ กล่าวคือ จะเริ่มต้นที่การกำหนดจุดประสงค์ หรือความมุ่งหมายซึ่งควรจะเป็นตัวกำหนดทิศทางและขอบเขตในการศึกษา เป็นความหวังที่ต้องการให้ผู้เรียนมีหรือปฏิบัติได้ จากนั้นก็ทำการพิจารณาว่า การที่จะสามารถบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ระดับใด จะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

เอกรินทร์ สีมหาศาล (2546 : 234) ได้กล่าวในหนังสือกระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาแนวคิดสู่การปฏิบัติว่า องค์ประกอบของหลักสูตร ประกอบด้วย 8 ส่วน โดยมีดังต่อไปนี้

1. ทิศทางและเป้าหมายของการจัดการศึกษา
2. จุดหมายของหลักสูตร
3. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน
4. โครงสร้างหลักสูตร
5. มาตรฐานเรียนรู้และสาระการเรียนรู้
6. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
7. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้
8. ปัจจัยส่งเสริมการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้อื่นๆ

ธารง บัวศรี (2542 : 8-9) ได้กล่าวเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ในหนังสือทฤษฎีหลักสูตร ดังนี้

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา หมายถึง สิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและแห่งชาติในเรื่องการศึกษา
2. จุดหมายของหลักสูตร หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากเรียนจบหลักสูตรไปแล้ว
3. รูปแบบและโครงสร้างของหลักสูตร หมายถึง ลักษณะและแผนผังที่แสดงการ

แจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชาหรือประสบการณ์

4. จุดประสงค์ของรายวิชา หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนวิชานั้นไปแล้ว
5. เนื้อหา หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ ทักษะและความสามารถที่ต้องการให้มี รวมทั้งประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้มีทักษะความสามารถ หลังจากที่ได้เรียนรู้เนื้อหาที่กำหนดไว้
7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม มีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนรู้เนื้อหาที่กำหนดไว้
8. การประเมินผล หมายถึง การประเมินการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร
9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน หมายถึง เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวีดิทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษาเทคโนโลยีการศึกษาและอื่นๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน

2.2.4 การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรตรงกับภาษาอังกฤษว่า Curriculum Development เป็นภารกิจกว้างขวาง จึงมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

ปราณี สังขวรรณ (2534 : 395) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การสร้างหลักสูตรใหม่จะประกอบด้วย ขั้นตอนการร่างหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินหลักสูตร หรือหมายถึง การปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้น คือการปรับปรุงหลักสูตรเดิมที่มีจุดอ่อนหรือบกพร่องต่างๆให้สมบูรณ์

ปราณีรัชต์ นวิสุข (2538 : 15) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาหลักสูตรใน 2 ลักษณะ คือ ความหมายแรก คือการทำให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ขึ้น กล่าวคือ จะมีการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงบางส่วนของหลักสูตร โดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวคิดพื้นฐานของหลักสูตรเดิม ส่วนอีกความหมายหนึ่งนั้น จะเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นแนวคิดพื้นฐาน

พูนสุข อุดม (2546 : 24); สุนีย์ เหมะประสิทธิ์ (2537 : 39); ไกทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 27) ต่างกล่าวอย่างสอดคล้องกันว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลง

หรือปรับปรุง หรือสร้างหลักสูตร ทั้งในแนวกว้างและแนวลึกเพื่อพัฒนาคุณภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบคลุมระบบการพัฒนาใน 3 มิติ ได้แก่

1. การวางแผน ออกแบบ หรือยกร่างหลักสูตร (Curriculum Planning) ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การกำหนดจุดมุ่งหมาย การกำหนดเนื้อหาสาระ และประสบการณ์เรียนรู้ การกำหนดการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

2. การใช้หลักสูตร (Curriculum Implementation) ประกอบด้วย การจัดทำวัสดุหลักสูตรต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้ใช้หลักสูตรสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน การเตรียมบุคลากร การบริหารหลักสูตร และการดำเนินการสอนตามหลักสูตร

3. การประเมินหลักสูตร (Curriculum Evaluation) ประกอบด้วย การประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร และการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.2.5 แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร

ในการพัฒนาหลักสูตรมีความคิดหลักที่สำคัญๆ หลายประการด้วยกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร คือ (สุนีย์ ภูพันธ์, 2546 : 16 -163; สมเกียรติ ศรีสกุล, 2539 : 27; สัจจ อุทรานันท์, 2532 : 46-132)

1. พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาศึกษาปัญหาข้อถกเถียงและการปฏิบัติ

2. พื้นฐานทางด้านปรัชญาจะช่วยในการพัฒนาเค้าโครงของค่านิยมและความเชื่อที่สัมพันธ์กันกับการตั้งความมุ่งหมาย การเลือกและการใช้ความรู้ ความหมายและวิธีการดำเนินการ และมีดีอื่นๆ ของการศึกษา

3. พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องนำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร อาจแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ

3.1 ระบบสังคม วัฒนธรรม และค่านิยม

- 3.2 ระบบการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ
- 3.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และครอบครัว
- 3.4 สภาพปัญหาของสังคม และแนวทางแก้ปัญหา
4. พื้นฐานทางจิตวิทยา ประกอบด้วยความคิดเกี่ยวกับความเจริญเติบโต และการพัฒนาของเด็ก ตลอดจนการเรียนรู้ของเด็กด้วย
5. พื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาผู้เรียน ในการพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องคำนึงถึงพัฒนาการต่างๆ ของผู้เรียนในด้านวุฒิภาวะทางร่างกาย ทางสังคม และทางด้านจิตใจ
6. พื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ ความเห็นของนักจิตวิทยาที่สอดคล้องกันจะเป็นแนวทางในการประยุกต์เอาทฤษฎีการเรียนรู้ไปใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร
7. พื้นฐานเกี่ยวกับสาขาวิชา สาขาวิชาจะเปรียบเสมือนเป็นแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องแนวคิด ข้อมูลต่างๆ แบบอย่างวิธีการ แลกระบวนการค้นคว้าอื่นๆ ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อจะได้บรรลุผลตามคุณลักษณะของผู้เรียน เป้าหมายในแต่ละระดับการศึกษา และคุณลักษณะของพลเมืองดีตามที่ประเทศต้องการ

2.2.6 การนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ในอันที่จะทำให้หลักสูตรที่สร้างขึ้นดำเนินไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย นับแต่การเตรียมบุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ สภาพแวดล้อม และการจัดการเรียนการสอน ไปใช้ในโรงเรียนหรือสถาบัน (สุนีย์ ภูพันธ์, 2546 : 221; แรมสมร อยู่สถาพร, 2540 : 245)

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรที่ถือว่าสำเร็จสมบูรณ์เรียบร้อยแล้วก็คือต่อเมื่อองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร 4 ส่วน คือ จุดหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันทุกจุด ตามความเป็นจริงแล้ว กว่าจะได้หลักสูตรที่สมบูรณ์ตามหลักนี้ต้องผ่านการทดลองในลักษณะกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ ตรวจสอบอีกหลายขั้นตอน และในที่สุดก็มาถึงขั้นตอนสุดท้ายของการพิจารณาหลักสูตร คือการประกาศใช้หลักสูตร หรือการนำหลักสูตรไปใช้นั่นเอง โดยสรุปแล้ว สิ่งที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของของนักเรียนที่สำคัญๆ นั้น มี 3 ประการใหญ่ๆ คือ การฝึกหัดครูหรือการเตรียมครู ผู้บริหาร และประการที่สำคัญที่สุดก็คือ ตัวครูหรือการสอนของครู หรืออีกนัยหนึ่ง การนำหลักสูตรไปใช้จะมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทั้ง 3 ได้แก่ การเตรียมครู บทบาทของผู้บริหาร และการสอนของครู (วิชัย ดิสสระ, 2535 : 96-97; พิมพันธ์ เฉชะคุปต์, ลัดดา ภูเกียรติ และสุวัฒนา สุวรรณ

เขตนิคม, 2543 : 188-189)

วัฒนาพร ระจับทุกซ์ (2542 : 64) ได้กล่าวว่า เนื่องจากหลักสูตรเป็นแนวปฏิบัติ กว้างๆ มิได้ระบุรายละเอียดของการปฏิบัติ จึงจำเป็นที่จะต้องแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน ดังนี้

1. ศึกษาทำความเข้าใจหลักสูตร
2. ศึกษาจุดประสงค์กลุ่มวิชา / กลุ่มประสบการณ์ในหลักสูตร
3. วิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา / กลุ่มประสบการณ์
4. จัดทำโครงสร้างรายวิชา
5. จัดทำโครงสร้างแนวการสอน
6. จัดทำแผนการสอน

วิชัย วงศ์ใหญ่ (2537 : 185-191; Jam'iyah al-Da'wah al-Islamiyah al-'Alamiyah, 1997 :33-35) ต่างกล่าวอย่างสอดคล้องกันว่าขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้ ควรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน

1. การเตรียมวางแผนงานเพื่อใช้หลักสูตรใหม่ ผู้บริหารต้องวิเคราะห์หลักสูตร ในเรื่องจุดมุ่งหมายที่แท้จริง ความสอดคล้องกับความต้องการ และความสนใจของผู้เรียนและชุมชน ความพร้อมของโรงเรียนต่อการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตร การจัดหาวัสดุอุปกรณ์หลักสูตรและแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้มีการจัดสรรงบประมาณได้กระทำไว้ชัดเจน แน่นอน มีอยู่ในนโยบายหรือไม่ อาคารสถานที่ที่จะต้องปรับกับการใช้หลักสูตรมีเพียงพอแล้วหรือยัง การเตรียมบุคลากรจะกระทำโดยวิธีใด

2. การเตรียมการจัดอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่ จะต้องพิจารณาวางแผนโครงการฝึกอบรมให้ชัดเจนและมีขั้นตอน ควรกระทำในรูปแบบใด ระยะเวลาเพียงเวลาใด และวิทยากรที่จะช่วยเหลือเกี่ยวกับการอบรมได้แก่บุคคลใดบ้าง

3. การจัดครูเข้าสอน แม้ว่าจะผ่านการอบรมการใช้หลักสูตรมาแล้วก็ตาม การจัดครูเข้าสอนเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

4. การจัดตารางสอน สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงคือความเหมาะสมในเรื่องระดับความยากง่ายของการเรียนรู้ วัย ความสามารถของผู้เรียน การแบ่งเวลาสำหรับวิชาต่างๆ รวมถึงอัตราเวลาเรียนในแต่ละภาคการศึกษา และรวมทั้งปีการศึกษา ตลอดจนชั่วโมงการสอนของครูด้วย

5. การจัดบริการวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการสอน ได้แก่ การทำโครงการสอน แผนการสอน พัฒนาคู่มือครู แบบเรียน และสื่อการสอน การที่มีวัสดุประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอนมาบริการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยบุคคลหลายฝ่ายช่วยเหลือ ซึ่งจะต้องเริ่มต้น

จากการวิเคราะห์หลักสูตร การวางรูปแบบ การเลือกและการจัดหาไม่ว่าจากการซื้อจัดทำเองหรือรับแจกจากราชการก็ตามควรจะให้มีความพร้อมน้อยที่สุด สามารถแบ่งเบาภาระครูสอนมากที่สุด

6. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร เพื่อให้ชุมชนทราบข่าวการใช้หลักสูตรใหม่นั้น ลูกหลานของเขาหรือตัวเขาเองจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรในการเรียนรู้ เจตคติ ค่านิยม และความสามารถในการแก้ปัญหา สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมากในการประชาสัมพันธ์ คือ การสื่อความหมายเพราะชุมชนนั้นประกอบด้วยบุคคลหลายระดับที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน และบางโรงเรียนจะขอความช่วยเหลือหรือความร่วมมือในชุมชนนั้นเรื่องใดบ้างควรชี้แจงให้ชัดเจน

7. การจัดสภาพแวดล้อมและการเลือกสรร โครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตร ถ้าได้เลือกสรรอย่างดีจะเกิดประโยชน์อย่างมากต่อครูและผู้เรียนอันได้แก่ สภาพแวดล้อมและกิจกรรมเสริมภายนอกห้องเรียน เช่น การไปศึกษานอกสถานที่ การบริการวิชาการแก่ครูอาจจัดทำได้หลายรูปแบบ เช่น การส่งครูไปศึกษาอบรมระยะสั้นในเรื่องที่กำลังปฏิบัติอยู่ เพื่อเสริมความเข้าใจให้มีทัศนคติอันกว้างขึ้น การร่วมประชุมสัมมนา การไปศึกษาดูงานใน โรงเรียนที่มีการพัฒนาหลักสูตรและการสอนในระดับเดียวกัน การเชิญวิทยากรมาสาธิตการฝึกปฏิบัติ การบรรยายของแต่ละหัวข้อที่ครูต้องการ การส่งเสริมครูที่มีความชำนาญเฉพาะด้านให้มีโอกาสเผยแพร่ความรู้ซึ่งกันและกัน

8. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตร และการปรับปรุงหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญต้องทำเป็นขั้นตอน ถ้าจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกำหนดไว้อย่างชัดเจน การประเมินผลเพื่อปรับปรุงก็จะทำได้ง่ายและตรงจุดว่าการปรับปรุงควรมีที่จุดใดบ้าง วิธีการที่จะทำนั้นอย่างไร และการประเมินหลักสูตรควรคำนึงถึงการประเมินผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาวด้วย

2.3 กรอบแนวคิดในการใช้หลักสูตร

ในการนำหลักสูตรไปใช้ควรมีการวางโครงการใช้หลักสูตรอย่างชัดเจน และมีขั้นตอน มีการจัดการล่วงหน้า มีรายละเอียดของงานดังนี้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2, 2550 : 28)

1. การประชุมเกี่ยวกับหลักสูตรการจัดปฏิทินการศึกษา ความรับผิดชอบงานตามภาระหน้าที่ การจัดขั้นตอนและเวลาในการทำงาน
2. การจัดการสอนเป็นการกำหนดวิชา เวลา ผู้สอน สถานที่ ตลอดจนผู้เรียนในแต่ละวิชา
3. การปรับปรุงการเรียนการสอน เป็นการพัฒนาครูผู้สอนให้ก้าวหน้าวิทยาการเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ ความก้าวหน้า

ของสังคม ธุรกิจ อุตสาหกรรม

4. การจัดสื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการศึกษาของนักเรียน เน้นเครื่องมือและกิจกรรมให้ครูได้เลือกใช้ในการสอน

5. การดำเนินงานเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่ การจัดโครงการสอนซ่อมเสริม โครงการเสริมเด็กเรียนดี โครงการส่งเสริมการค้นคว้าด้วยตนเอง การจัดชุมนุมต่างๆ

6. การประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตร เมื่อได้นำหลักสูตรไปใช้ ควรมีการจัดการประเมินผลตามหลักสูตร วัตถุประสงค์ของการประเมินผลเพื่อจะพิจารณาว่าตรงกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร หรือเพื่อจะใช้ในการตัดสินใจในการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหลักสูตร

จากศึกษาจากรวบรวมงานที่เกี่ยวข้อง(Saleh Abd al-Aziz and Abd al-Aziz Abd al-Majid, รุจิ ภู่วิระ, ปรียาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์, นงลักษณ์ หะยิมะสาและ, วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์, นาวาลย์ ปานากาเซ็ง) การที่หลักสูตรจะสอดคล้องกับเรื่อง

1. การบริหารและบริการหลักสูตร
2. การดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร
3. งานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวนี้จะใช้เป็นกรอบแนวคิดในครั้งนี้ โดยมีรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

2.3.1 การบริหารและบริการหลักสูตร

การบริหารหลักสูตร เป็นการบริหารงานด้านวิชาการ ซึ่งเปรียบเสมือนการบริหารกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียนเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด ในการบริหารหลักสูตรนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ส่วนใหญ่ในสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอน การบริหารหลักสูตรนั้น เป็นระบบของหลักสูตร ซึ่งจะต้องบริหารอย่างเป็นระบบและรวมถึงกระบวนการเรียนการสอนด้วย ระบบการบริหารหลักสูตรจะต้องมีองค์ประกอบและกระบวนการหลายๆ กระบวนการด้วยกันดังต่อไปนี้(Saleh Abd al-Aziz and Abd al-Aziz Abd al-Majid, 2004 : 50; รุจิ ภู่วิระ, 2546 :186-187; ปรียาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์, 2535 : 61-62; นงลักษณ์ หะยิมะสาและ, 2540 : 30; วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์, 2542 : 102-103; นาวาลย์ ปานากาเซ็ง, 2544 : 35)

2.3.1.1 การศึกษาวิเคราะห์ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร และเอกสารหลักสูตรต่างๆ ตั้งแต่การตรวจสอบหลักสูตรแม่บทก่อนนำไปใช้ วัตถุประสงค์ทั่วไป วัตถุประสงค์

เชิงพฤติกรรม รูปแบบ โครงสร้าง เนื้อหาวิชา วิธีการจัดการเรียนการสอน สื่อการสอน

2.3.1.2 การเตรียมบุคลากรในโรงเรียน เป็นงานที่มีความสำคัญ ควรจะได้มีการให้ความรู้หรือชี้แจงให้ผู้ที่จะใช้หลักสูตรมีความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย หลักการ โครงสร้าง แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลตามหลักสูตรที่ได้จัดทำขึ้น การเตรียมบุคลากรเพื่อการใช้หลักสูตรนี้จะต้องมีความสำคัญและเป็นภาระหนักมาก ถ้าหากหลักสูตรที่จัดทำขึ้นมาใหม่นั้นเป็นหลักสูตรซึ่งมีความแตกต่างจากหลักสูตรเดิมโดยสิ้นเชิง แต่ถ้าหากเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยการปรับปรุงแก้ไขเพียงบางส่วนภารกิจเกี่ยวกับการเตรียมบุคลากรก็จะไม่มีความยุ่งยากซับซ้อนเท่าใดนัก

2.3.1.3 การจัดครูเข้าสอน ได้แก่ การจัดครูประจำชั้น เป็นการ จัดที่ทำมานานคู่กับการจัดกลุ่มนักเรียนแบบมีชั้น โดยปกติการบรรจุครูจะยึดเกณฑ์ให้พอดีกับจำนวนชั้น และในแต่ละชั้นจะกำหนดจำนวนนักเรียนไว้ด้วย การจัดสอนครูแนะแนว เพื่อให้คำแนะนำในการจัดการกลุ่มสาระการเรียนรู้ การเลือกวิชาที่สนใจการซ่อมเสริมส่วนที่บกพร่อง นอกจากนั้นช่วยเสนอแนะการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ร่วมมือกับครูประจำชั้นในการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน การจัดครูประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ แต่เดิมมักจะพบในระดับมัธยมศึกษาที่ครูรับผิดชอบ ในแต่ละหมวดวิชา สำหรับหลักสูตรใหม่ที่ต้องมีครูประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ครบทุก 8 กลุ่ม อาจจัดได้ในระดับประถมศึกษาและ มัธยมศึกษา ครูประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้นี้ มักจะเป็นผู้มีความรู้ และมีประสบการณ์ในกลุ่มวิชานั้นๆ เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น การจัดครูสอนเป็นคณะ หมายถึง การจัดครูตั้งแต่ 2 ขึ้นไป ทำหน้าที่วางแผนการเรียนรู้อันร่วมกัน สอนร่วมกัน วัดและประเมินผลร่วมกัน รับผิดชอบผลการปฏิบัติและพฤติกรรมนักเรียนร่วมกัน

2.3.1.4 การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ใช้หลักสูตร เป็นสิ่งจำเป็น การเตรียมความพร้อมหลาย ๆ อย่าง เช่น ด้านบุคลากร การประชุมครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อการสอน ห้องสมุด อาคารสถานที่ การจัดสรรงบประมาณ และเงินบำรุงการศึกษา ควรตกลงให้เรียบร้อยในแต่ละภาคการศึกษา สถานที่ฝึกงาน การจัดตารางสอน การปฐมนิเทศนักเรียน รวมทั้งการจัดทำคู่มือครูเกี่ยวกับหลักสูตร

2.3.1.5 การประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตร ควรมีการประเมินผลเกี่ยวกับหลักสูตร วัตถุประสงค์ของการประเมินเพื่อจะพิจารณาว่าตรงกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่ เพื่อจะได้ใช้ในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

2.3.2 การดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร

การดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร หมายถึง การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่หลักสูตรกำหนด การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบจะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการนำเทคนิควิธีการ สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ การเรียนการสอนต่าง ๆ มาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนในโรงเรียนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่หลักสูตรกำหนด ในทางปฏิบัตินั้นเป็นกิจกรรมที่ครูผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันทำ สำหรับผู้บริหารโรงเรียนมีหน้าที่ควบคุม ดูแล กำกับ ให้กระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปตามคู่มือครูและแผนการสอน โดยการตรวจบันทึกการสอน กำหนดการสอน การติดตามผลการเรียนการสอนของนักเรียน การรายงานให้ผู้ปกครองทราบตามกำหนด การจัดทำเอกสารชั้นเรียน และให้มีการสอนซ่อมเสริมแก่นักเรียนที่มีปัญหาการเรียน (มะลิ ทิพย์ดนตรี, 2537 : 43)

ในการดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ครูผู้สอนมีบทบาทหลัก คือ การสอนซึ่งจะต้องใช้หลักสูตรประกอบการเรียนการสอน การทำแผนการสอนหรือกำหนดการสอน และจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนั้น ครูผู้สอนจึงเป็นบุคคลที่อยู่ในฐานะผู้ใช้หลักสูตรโดยตรง และมีความสำคัญที่สุดในการใช้หลักสูตรไปสู่การปฏิบัติโดยมีแนวปฏิบัติดังนี้ (Suraiya Abd al-Fatah, 1698 : 223-225; สัจด์ อุทรานันท์, 2532 : 267-270; โจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539 : 144-145; ชาญชัย อาจินสมาจาร, 2537 : 39; ھرรษา นิลวิเชียร, ม.ป.ป. : 169; สำลี รักสุทธี และคณะ, 2545 :123)

2.3.2.1 การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรที่ยกวางขึ้นมาเพื่อใช้กับประชากรโดยส่วนรวมในพื้นที่กว้างขวางนั้นมักจะไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพของสังคมในท้องถิ่นและสามารถสนองความต้องการของผู้เรียน ควรจะได้มีการปรับปรุงหลักสูตรกลางให้มีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นที่ใช้หลักสูตรนั้น ๆ

2.3.2.2 การจัดทำแผนการสอน เป็นการขยายรายละเอียดของหลักสูตรให้ไปสู่ภาคปฏิบัติโดยการกำหนดกิจกรรมและเวลาไว้อย่างชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติได้

2.3.2.3 การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งจัดขึ้นโดยครูเพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงเป็นส่วนของการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติโดยแท้จริง

2.3.3.4 การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เนื่องจากกระบวนการศึกษาของโรงเรียนมีความเกี่ยวข้องกับระบบย่อย 3 ระบบ คือ ระบบหลักสูตร ระบบการเรียนการสอน

และระบบการวัดและประเมินผล ดังนั้นภาระหน้าที่เกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนจึงเป็นงานที่สำคัญอย่างหนึ่งของครู

2.3.3.5 จัดห้องเรียนให้มีบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนการสอน และเตรียมสื่อการสอนที่จะใช้แต่ละครั้งก่อนทำการสอน และลงมือปฏิบัติการสอนที่มีความหลากหลายให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงมากกว่าการฟังและการอ่านเพียงอย่างเดียว

2.3.3.6 จัดการสอนซ่อมเสริมแก่ผู้เรียนที่มีความจำเป็น การสอนซ่อมเสริมอย่างเป็นระบบนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน องค์ประกอบนอกโรงเรียนได้แก่ การสนับสนุนส่งเสริมของพ่อแม่ การรู้จักใช้เวลาเป็นประโยชน์และพลังจากเพื่อน กลยุทธ์ที่โรงเรียนควรนำมาใช้ คือ ใช้เวลาเพิ่มหลังเลิกเรียนปกติ ใช้อาสาสมัครช่วยสอนหลังเรียน ใช้สื่อที่เปลี่ยนวิธีการเรียน ฯลฯ

2.3.3 งานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้การนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียนประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะประกอบด้วยกรณีศึกษาและการส่งเสริมการใช้หลักสูตร และการจัดตั้งศูนย์วิชาการเพื่อสนับสนุนส่งเสริมการใช้หลักสูตร โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (สังัด อุทรานันท์, 2532 : 267-270; ธงชัย สุวัฒน์เมฆินทร์, 2532 :24-26; สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2533 :7)

2.3.3.1 การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร ในระหว่างการใช้หลักสูตร หน่วยงานส่วนกลางในฐานะผู้พัฒนาหลักสูตรควรได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรเป็นการเพิ่มเติมและติดตามผลการใช้หลักสูตรสำหรับหน่วยงานในระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตร ดำเนินการให้คำแนะนำและช่วยเหลือแก่ครูผู้ใช้หลักสูตรเพื่อให้ครูดำเนินการใช้หลักสูตรอย่างถูกต้อง

2.3.3.2 ลักษณะการนิเทศที่ดี ศึกษาได้จากครูและบุคลากรทางการศึกษามีคุณภาพสูงขึ้น คือ มีความสามารถในการปฏิบัติงาน งานที่ครูและบุคลากรทางการศึกษามีคุณภาพดีขึ้น คือ เป็นผลงานที่ตรงกับเป้าหมายที่วางไว้ ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ จากการทำงานเกิดขึ้นน้อยที่สุด กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นไปด้วยความราบรื่น มีปัญหาและความขัดแย้งน้อยที่สุด ครูและบุคลากรทางการศึกษาร่วมปฏิบัติงานอย่างมีความสุขทำงานด้วยความสบายใจ

2.3.3.3 ผู้ที่เกี่ยวข้องในการนิเทศการศึกษา มี 3 ฝ่าย

1. ผู้ให้การนิเทศ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่จัดให้มีการนิเทศขึ้น เช่นผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ช่วยผู้บริหารฝ่าย วิชาการ หัวหน้าคณะวิชา หัวหน้าแผนกวิชา ศิษยานิเทศก์ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในการจัดนิเทศการศึกษาโดยเฉพาะ

2. ผู้รับการนิเทศ คือผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการจัดการนิเทศ ผลที่ได้รับจะเป็นไปในลักษณะที่ทำให้เกิดความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติสูงขึ้น ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติดีขึ้น

3. ผู้สนับสนุนการนิเทศ คือ ผู้ที่ไม่ได้ทำการนิเทศโดยตรงแต่เป็นผู้สนับสนุนการนิเทศ เพื่อให้ผลการนิเทศเป็นไปอย่างได้ผล กระบวนการนิเทศการศึกษา มี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย การวางแผน การให้ความรู้ การลงมือปฏิบัติ การให้กำลังใจ การประเมินผล

2.3.3.4 จุดมุ่งหมายโดยทั่วไปของการนิเทศการศึกษา มีหลายประการด้วยกัน ได้แก่

1. เพื่อช่วยให้ครูมองเห็นปัญหาและความต้องการจำเป็นของเด็กและเยาวชน สามารถจัดสนองความต้องการของเด็กและเยาวชนได้ รวมทั้งการแก้ไขปัญหา

2. เพื่อช่วยให้ครู ผู้บริหาร และข้าราชการทุกฝ่าย ได้มองเห็นและเข้าใจจุดหมายของการศึกษาและบทบาทหน้าที่ของตนเอง เพื่อดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าว

3. ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานของครูและเจ้าหน้าที่ และร่วมทำงานเป็นคณะด้วยกำลังสติปัญญา เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางอันดี

4. เพื่อให้ครูได้พัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะในการสอน ตลอดจนการทำแผนการสอน สื่อการสอน การประเมินผล

5. เพื่อประสานงานกับผู้บริหารสถานศึกษาในอันที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่โรงเรียนและสำนักงาน ไม่อาจดำเนินการได้ตามลำพัง

6. เพื่อช่วยประเมินผลงานของครูและเจ้าหน้าที่ รวมทั้งช่วยวางแผนเพื่อแก้ปัญหาที่มีให้เหมาะสมด้วย

7. เพื่อช่วยให้ครูใหม่ได้เข้าใจงานของโรงเรียนและอาชีพครู

8. เพื่อช่วยในด้านประชาสัมพันธ์และสร้างครูให้มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นงลักษณ์ หะยีมะสาและ (2540) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของครูสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดปัตตานี พบว่า ครูสอนศาสนาอิสลาม มีปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา โดยภาพรวม และรายด้านของการบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการสนับสนุน และส่งเสริมการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับประถม พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของครูสอนศาสนาอิสลามขาดครูสอนศาสนาอิสลามที่มีความแตกต่างในด้าน อายุ ด้านวุฒิการศึกษา และด้านประสบการณ์ พบว่า ครูสอนศาสนาอิสลามที่มีอายุต่างกัน มีระดับปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ครูสอนศาสนาอิสลามที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีระดับปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ครูสอนศาสนาอิสลามที่มีประสบการณ์ในตำแหน่งต่างกัน มีระดับปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

นุกูล ชูน้อย (2540) ได้ทำวิจัยเรื่องปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2 พบว่า ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2 ในภาพรวม และรายด้านทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการสอน ด้านการวัดประเมินผล และด้านการจัดกิจกรรมนักเรียน ในภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอนมากที่สุด บุคลากรที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2 มีทัศนคติต่อปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 เป็นรายด้าน 5 ด้าน และในภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ และวุฒิการศึกษาไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาจำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน บุคคลเหล่านี้มีทัศนคติต่อปัญหาการใช้หลักสูตร ในด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการจัดกิจกรรมนักเรียนแตกต่างกัน ส่วนบุคลากรที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดต่างกัน มีทัศนคติต่อปัญหาการใช้หลักสูตรในด้านบุคลากร ด้านการวัดผลประเมินผล และในภาพรวม แตกต่างกัน

มะลิ ศรีชู (2549) ได้ศึกษาเรื่องปัญหาการใช้หลักสูตรสถานศึกษาของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยสรุปว่า ครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีปัญหาการใช้หลักสูตรสถานศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า ด้านการบริหารและการบริการหลักสูตร ด้านการดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร และด้านการสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร มีอยู่ในระดับปานกลางครูโรงเรียนมัธยมศึกษา

ในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำแนกตามจังหวัดที่ตั้งของโรงเรียนมีปัญหาการใช้หลักสูตรสถานศึกษา ในภาพรวมทุกด้าน พบว่า จังหวัดยะลา มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ส่วนจังหวัดปัตตานี และจังหวัด นราธิวาสมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการบริหารและการ บริการหลักสูตร ด้านการดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ทั้ง 3 จังหวัด มีอยู่ในระดับปาน กลาง สำหรับด้านการสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร จังหวัดยะลา มีปัญหาอยู่ในระดับมาก ส่วนจังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาสมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

สำนักวิชาการมาตรฐานการศึกษา(2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความคิดเห็น ของผู้บริหารเกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ผลการวิจัย พบว่า สภาพการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โรงเรียนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยวิธีการสนับสนุนการจัดการศึกษาใน ลักษณะต่างๆ ครูส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเรื่องการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา แหล่งการเรียนรู้ ภายในโรงเรียนที่มีอยู่ คือ ห้องสมุด / มุมหนังสือ แหล่งการเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนที่มีอยู่ คือ วัด ข้อมูลสารสนเทศที่มีอยู่ของโรงเรียน คือ ข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคล ผู้เรียนส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 75 ขึ้นไป มีผลการเรียนรู้เฉลี่ยในระดับมาก คือ การงานอาชีพและเทคโนโลยี กิจกรรมพัฒนา ผู้เรียน และศิลปะ หลักสูตรสถานศึกษาสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์

สุวิทย์ นิตราช (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำหลักสูตร สถานศึกษาไปใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตามทฤษฎีของครูผู้สอนในจังหวัดปัตตานี ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้ สภาพปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกับหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตาม ทฤษฎีของครูผู้สอนในจังหวัดปัตตานี คือ ปัจจัยที่เกี่ยวกับหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตร สถานศึกษามีความชัดเจนและมีหลักเกณฑ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 อยู่ ในระดับมาก ปัจจัยเกี่ยวกับครู ครูมีเจตคติที่ดีต่อหลักสูตรสถานศึกษาและมีความเข้าใจในการนำ หลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ อยู่ในระดับมาก การนำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ในโรงเรียน มัธยมศึกษาตามทฤษฎีของครูผู้สอนจังหวัดปัตตานี คือ ขึ้นเตรียมการ ขึ้นการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอน และขึ้นการวัดและประเมินผล โดยภาพรวมพบว่า ครูมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ปัจจัยเกี่ยวกับหลักสูตรสถานศึกษา ปัจจัยเกี่ยวกับผู้บริหาร ปัจจัยเกี่ยวกับครู ปัจจัยเกี่ยวกับ ผู้ปกครอง และปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน กับการนำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดปัตตานี มีผลต่อการนำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้

ศรอนงค์ สนธิชัย (2546) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องปัญหาการใช้หลักสูตรในโรงเรียน มัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุทัยธานี ผลการวิจัยพบว่า ด้านงานบริหารและบริการ หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่เตรียมบุคลากรโดยจัดประชุม อบรม หรือสัมมนาเกี่ยวกับหลักสูตร จัด

ครูเข้าสอนตามวุฒิการศึกษาและความเหมาะสมการบริหารและบริการหลักสูตรวัสดุหลักสูตรได้ จัดหาและจัดทำเอกสารหลักสูตร ส่งเสริมและผลิตสื่อการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาและ วัตถุประสงค์ มีหน่วยบริการสื่อการเรียนสอน การบริหารหลักสูตรภายในโรงเรียนมีฝ่ายจัดสรร งบประมาณเพื่อการใช้หลักสูตรสนับสนุนห้องเรียนห้องปฏิบัติต่าง ๆ จัดห้องสมุดเป็นแหล่งการ เรียนการสอน แต่งตั้งคณะกรรมการแนะแนวการศึกษาและอาชีพ ด้านปัญหาพบว่า โรงเรียนขาด งบประมาณ จำนวนบุคลากรไม่พอ เอกสารและสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ ครูขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมแนะแนว ด้านการดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร โรงเรียน ส่วนใหญ่ไม่ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ครูจัดทำผลการสอนเป็นรายภาค โดยเชิญศึกษานิเทศก์มาอบรมให้ความรู้ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นทักษะการเรียนและ ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางประเมินผลแบบอิงเกณฑ์วัดด้านความรู้ ความจำและความเข้าใจตาม วัตถุประสงค์รายวิชา ด้านปัญหาพบว่า ครูขาดความรู้และทักษะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เทคนิค และวิธีวัดผลแนวใหม่ครูไม่สอนตามแผนการสอนไม่มีเวลาเนื่องจากมีภาระงานอื่นมาก ด้านงาน สนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ติดตามผลการใช้หลักสูตรโดย ให้คำปรึกษาโดยครูไม่มีส่วนในการนิเทศและติดตามผลนิเทศการเรียนการสอนโดยวิธีประชุม อบรม สัมมนาและตรวจสอบเอกสาร จัดตั้งศูนย์วิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เฉพาะด้าน เช่น ศูนย์คณิตศาสตร์ศูนย์ภาษาไทยและศูนย์วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา(2548) ได้ศึกษาเรื่องการนำหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานตามทฤษฎีของครูผู้สอน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ การใช้หลักสูตร สถานศึกษา โรงเรียนส่วนใหญ่สร้างหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นเอง โดยใช้หลักสูตรการศึกษาขั้น พื้นฐานเป็นกรอบในการจัดทำ บริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยครู นักเรียน ผู้ปกครอง และ ชุมชน มีการนิเทศติดตามและประเมินการใช้หลักสูตร โดยมีโครงการนิเทศและแผนปฏิบัติงาน นิเทศ ให้คำปรึกษาแนะนำการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การจัด กิจกรรมการเรียนรู้ ครูผู้สอนจะวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ที่ คาดหวัง สาระการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมกำหนดหัวข้อเรื่อง แล้วเชื่อมโยงกับสาระและกระบวนการเรียนรู้ภายในกลุ่มสาระ การวัดผลและประเมินผล พิจารณา จากผลงานและชิ้นงานการทดสอบ พฤติกรรมการเรียนรู้ และการปฏิบัติ สำหรับการประเมิน การ อ่าน คิดวิเคราะห์ โรงเรียนส่วนใหญ่ประเมินในแต่ละภาคการเรียน/ชั้นปี และประเมินระหว่าง การ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ที่มีคุณภาพในอนาคต นักเรียนที่มีคุณภาพในอนาคตควรมีลักษณะดังนี้ มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดี งาม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ มีความเป็นไทย รักวัฒนธรรมไทย และสรรค์สร้าง

สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน และซื่อสัตย์ สุจริต

5. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรติดตามการปฏิบัติงานของสถานศึกษาเพื่อวินิจฉัยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนแล้วหาทางช่วยเหลือต่อไป สำหรับครูผู้สอนควรได้รับการพัฒนาในเรื่องเทคนิคการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางของหลักสูตร การวัดและประเมินผล การสร้างสื่อ/ผลิตสื่อ และควรได้รับการทบทวนทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่สอนให้มากขึ้น